

تحلیل ژئوپلیتیکی رابطه بین سرمایه‌ی اجتماعی و میزان انتظارات مردم از مسئولین (مطالعه موردی: تهران)

دکتر کیومرث اشتریان - دانشیار سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه

تهران، تهران، ایران

محمدرضا امیرزاده* - دانش آموخته کارشناسی‌ارشد علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

دکتر هادی مصدق - استادیار علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه قم، قم، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۲۵

DOR:20.1001.1.17354331.1400.17.63.4.9

چکیده

پایتخت با توجه به اهمیتی که در عنصر ساختار سیاسی فضا با کارکرد و هویت سیاسی - اداری داشته و تحولات آن نقش بی‌بدیلی در ژئوپلیتیک کشور و منطقه دارد. در حال حاضر سرمایه‌ی اجتماعی به یکی از مهم‌ترین و پرکاربردترین مفاهیم در حوزه مطالعات اجتماعی مبدل گشته است. تحقیقات اقتصادی و جامعه‌شناسی اخیر نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی بر روی متغیرهای اساسی اقتصادی، سیاسی و اجتماعی نیز اثرگذار است. سرمایه‌ی اجتماعی که دربردارنده ویژگی‌های اساسی سازمان‌های اجتماعی مثل شبکه‌ها، نرم‌ها و اعتماد می‌باشد همکاری و تعامل بین افراد را برای رسیدن به منافع مشترک افزایش می‌دهد. مطالعه‌ی حاضر به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و میزان انتظارات مردم از مسئولین پرداخته است. این تحقیق بر مبنای نظریه سرمایه اجتماعی پاتنام و مدل تحقیقی نای(در بررسی رابطه بین اعتماد و میزان انتظارات مردم از مسئولین در آمریکا) انجام شده است. مسئله‌ی اصلی که در این تحقیق به دنبال بررسی آن هستیم این است که افزایش انتظارات مردم از مسئولین چه تأثیری بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی آنان دارد. فرضیه اصلی که در این تحقیق به دنبال آزمون آن هستیم این است که در شهر تهران هر اندازه میزان انتظارات مردم از مسئولین افزایش پیدا می‌کند، سرمایه‌ی اجتماعی و همچنین اعتماد آن‌ها به مسئولین که به تعبیری مهم‌ترین بخش سرمایه‌ی اجتماعی را تشکیل می‌دهد کاهش پیدا می‌کند. این تحقیق با روش پیمایش و با ابزار پرسش‌نامه انجام شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل تمامی شهروندان بالای ۲۰ سال است که از طریق نمونه‌گیری تصادفی با طبقه‌بندی متناسب با اندازه انتخاب شده است.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، مشارکت، هنجار، انتظارات سیاسی و انتظارات اقتصادی.

۱. مقدمه

اعتماد یکی از مفاهیم اساسی و پایه‌ای در امر حکومت‌داری محسوب می‌شود. تا آنجا که اگر این عنصر در میان مردم نسبت به حکومت وجود نداشته باشد دیگر مؤلفه‌های مثبت حکومت نیز اثرگذار نبوده و نظام سیاسی نمی‌تواند به حیات سیاسی خود ادامه دهد. سرمایه اجتماعی از سوی دیگر مقوله پیشرفته‌تر و نسخه بروز شده اعتماد محسوب می‌شود. مفهومی که علاوه بر اعتماد عناصر دیگری مانند شبکه (مشارکت) و هنجار نیز به آن اضافه شده است. عناصری که هر کدام از آن‌ها به صورت جداگانه نیز برای تداوم نظام‌های سیاسی حیاتی قلمداد می‌شود. حال که تمامی این عناصر در مفهومی به نام سرمایه اجتماعی ترکیب شده‌اند اهمیت و ارزش آن دوچندان شده است، به طوری که حکمرانان نمی‌توانند از رصد این مقوله حیاتی صرف نظر کنند. پیش از این مفهوم سرمایه بیشتر به سرمایه اقتصادی و انسانی محدود می‌شود و بیشترین توجه بر این دو مفهوم متمرکز شده بود. اما در چند دهه گذشته اندیشمندان با بررسی جوامع مختلف متوجه شدند که ابعاد سرمایه در حکمرانی متکثرتر از دو مقوله سرمایه انسانی و اقتصادی صرف است. در این زمان مفهوم سرمایه اجتماعی مطرح شد که با بررسی‌های بیشتر مشخص شد که ارزش این نوع سرمایه از موارد قبلی حتی بیشتر نیز است. به این معنی که شاید حکومتی بتواند بدون وجود سرمایه اقتصادی دوام بیاورد اما به احتمال زیاد بدون سرمایه اجتماعی تداوم حیات سیاسی حکومت تقریباً غیرممکن خواهد بود. چرا که عناصر تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی برای حکمرانی ضروری و حیاتی محسوب می‌شوند.

مفهوم سرمایه اجتماعی پیش از این در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی مطرح شده بود و اخیراً نیز در علوم سیاسی مطرح شده است. این مفهوم که با گذر زمان و از رهگذر ارتباط مردم با یکدیگر از یک‌سو و تعامل مردم با حکومت از سوی دیگر (و البته در سطحی مهم‌تر) شکل می‌گیرد نقش مهمی در پیشبرد اهداف سیاسی حکومت از یک سو و تداوم نظام سیاسی از سوی دیگر دارد. به این معنی که وجود سرمایه اجتماعی از یک سو اثر کارکردی بر حکومت داشته و باعث تحقق اهداف حاکمان در حوزه‌های مختلف میشود و از سوی دیگر از آنجا که با پایه‌های اساسی حکمرانی مرتبط است مقدمات و ملزومات تداوم حاکمیت سیاسی را فراهم می‌آورد.

سرمایه اجتماعی برای اولین بار در کتابی که در سال ۱۹۱۶ در آمریکا منتشر شد بکار گرفته شد که درباره همکاری همسایگان بحث می‌کرد. این کتاب که به قلم لیدی هانیفان (Lada Hanifan) نگاشته شده بود بیان می‌کرد که سرمایه اجتماعی به سرمایه ملموسی گفته می‌شود که عموم مردم در زندگی روزمره خود با آن سروکار دارند: خوش‌نیتی، رفاقت، هم‌صحبتی، خوش‌معاشرتی، ارتباطات و اعتماد منتج از ارتباطات گروهی از این موارد محسوب می‌شوند. این واژه در سال‌های اخیر شمولیت زیادی پیدا کرد و توجه نویسندگان زیادی را به خود جلب کرد. به طور مثال در سال ۲۰۰۰ واژه سرمایه اجتماعی در آثار پاتنام (Putnam) در کتاب‌هایی مانند بولینگ یک نفره (Bowling Alone) مطرح شد. پاتنام در این کتاب توضیح می‌دهد که در آمریکا اگر چه شاخصه‌های اقتصادی در حال شکوفایی و ارتقا است اما برداشت و احساس جامعه آمریکا برعکس بوده و اعتماد و سرمایه اجتماعی در حال تنزل و کاهش است. وی معتقد است هر چقدر مردم وقت خود را در اداره، سرکار و تماشای تلوزیون به تنهایی صرف می‌کنند، فرصت خود را برای پیوستن به گروه‌های جمعی و اختیاری و همچنین ارتباطات اجتماعی با همسایگان و دوستان و اقوام خود از دست می‌دهند که این موارد نشان از تنزل شاخص سرمایه اجتماعی آن‌ها دارد. تعریفی که OECD از سرمایه اجتماعی ارائه می‌دهد عبارت است از: شبکه‌ای همراه با نُرْم‌ها، هنجارها، ارزش‌ها و فهم و درک مشترک که همکاری‌های افراد را درون یا بین گروه‌ها تسهیل می‌کند. در این تعریف شبکه‌ها (Network) به عنوان پیوندهای دنیای واقعی بین افراد یا گروه‌ها شناخته می‌شوند.

در این تحقیق ما به دنبال بررسی رابطه بین سرمایه‌ی اجتماعی و میزان انتظارات مردم از مسئولین هستیم. افزایش انتظارات اگر با افزایش کارایی همراه نباشد و یا سرعت بیشتری نسبت به کارایی داشته باشد تبعات منفی را برای کشور دربر خواهد داشت. این تأثیر تا آنجا اهمیت دارد که آلکسی دو توکوویل در مورد وقوع انقلاب فرانسه به افزایش انتظارات اشاره کرده و معتقد است که افزایش انتظارات بیش از اندازه مردم فرانسه هرچند که با افزایش نسبی رفاه همراه بود ولی از آنجا که سرعتی بیش از رشد رفاه در جامعه داشت، منجر به بروز انقلاب در این کشور شد. افزایش بی‌رویه انتظارات در جامعه تبعات بسیار بدی را در بر دارد تا آنجا که می‌تواند مشروعیت

نظام را زیر سؤال برده و اعتماد مردم به مسئولین را خدشه‌دار کند. در صورت وقوع چنین اتفاقی حتی کارهای مثبت مسئولین به چشم مردم نخواهد آمد و زمینه ایجاد بحران‌های دیگر بویژه بحران مشروعیت در جامعه ایجاد خواهد شد. انتظارات هم‌چنین بیشتر ناظر بر بعد روانی و ذهنی انسان‌ها است که بر آن اثر مستقیم دارد و پس از آن می‌تواند به صورت غیرمستقیم دارای تبعات عینی و عملی در جامعه نیز باشد.

در صورتی که وجود این رابطه بین دو عنصر مذکور پذیرفته شود می‌توان یکی از علل کاهش سرمایه‌ی اجتماعی را افزایش انتظارات دانست. اثبات این رابطه (سرمایه اجتماعی و انتظارات مردم از مسئولین) از نگاه سیاست‌گذاری نیز دارای اهمیت بسیار است چرا که تلاش برای عدم افزایش انتظارات به مراتب راحت‌تر از موارد دیگری نظیر رفع عملکرد بد دولت، تلاش برای افزایش کارایی و یا تغییر نگرش منفی مردم نسبت به حکومت است و با تدابیر روان‌شناسی و دقت در نوع سخن گفتن مسئولین با مردم و نحوه وعده‌دهی آن‌ها قابل حصول است. هم‌چنین انتخاب شهر تهران به عنوان جامعه آماری به دلیل اهمیت و اثرگذاری است که پایتخت یک کشور می‌تواند داشته باشد. این تأثیر به صورت مستقیم در سطح داخل و به صورت غیرمستقیم در سطح منطقه و ژئوپلیتیک دیده می‌شود. شکی نیست که پایتخت یک کشور هر شهری نمی‌تواند باشد. این شهر رهبری و مدیریت تمامی شهرهای کشور را بر عهده دارد. مهم‌ترین مسائل اداری، سیاسی، تجاری، صنعتی و علمی در این شهر به چشم می‌خورد، بعلاوه تصمیمات اصلی در این شهر گرفته می‌شود یا اینکه این شهر به نحو قابل توجهی در فرآیند تصمیم‌گیری‌ها تأثیر می‌گذارد (Ahmadipour et al,2009:24, as cited in tankut,1990:9).

در واقع، پایتخت مهم‌ترین عنصر ساختار سیاسی فضا با کارکرد و هویت سیاسی - اداری و نیز کارکردهای اقتصادی - تجاری - فرهنگی می‌باشد. این واحد فضایی - سیاسی صرف‌نظر از فلسفه وجودی، ماهیت و کارکردهای سیاسی - اداری و نیز اقتصادی - تجاری - فرهنگی آن، با توجه به اینکه کانون اقتدار و حاکمیت سیاسی حکومت و نیز تکیه‌گاه اصلی دولت مرکزی به حساب می‌آید و نسبت به سایر عناصر سازمان سیاسی فضا از موقعیت ترجیحی برخوردار است، مورد توجه خاص جغرافیای سیاسی است (ValiGholizadeh,2008:33, as cited in

(MottaghiDastnaei et al,2014:138). بدیهی است که وجود یک پایتخت برای هر کشوری به عنوان گرانیگاه نیروی محرکه هستی بخش آن الزامی است.

۲. روش تحقیق

برای انجام این تحقیق از روش پیمایش و ابزار پرسش نامه استفاده شده است و داده‌های مورد نیاز برای تحلیل و آزمون فرضیه‌ها از طریق نتایج استخراج شده از پرسش‌نامه‌های توزیعی بدست آمده که در مرحله بعد از طریق نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

جمعیت نمونه: جمعیت آماری پژوهش را تمام افراد بالای ۲۰ سال ساکن شهر تهران تشکیل می‌دهند که حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۸۴ نفر برآورد شده است. برای انجام نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با تخصیص مساوی استفاده شده است. در این تحقیق شهر تهران به ۵ ناحیه جغرافیایی شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تقسیم شده است. دلیل انجام این کار این بود که ضمن پوشش تمام نواحی تهران، بتوان نمونه‌ای مکفی از هر ناحیه به دست آورد. پس از این تقسیم‌بندی در هر ناحیه دو منطقه به صورت تصادفی انتخاب و نمونه‌گیری در آن‌ها انجام شد.

از میان پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه ۵۰٪ زن و ۴۹٪ مرد و همچنین تمام پاسخگویان ساکن شهر تهران بوده‌اند. از میان پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه ۴ درصد ۲۰ سال، ۴۰ درصد بین ۲۰ تا ۳۰ سال، ۱۷ درصد بین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۱۸ درصد بین ۴۱ تا ۵۰ سال، ۱۵ درصد بین ۵۱ تا ۶۰ سال و ۶ درصد نیز سنی بالای ۶۰ سال بوده‌اند. همچنین از این میان ۲۹٪ مردک زیردیپلم، ۴۱ درصد دیپلم و فوق‌دیپلم، ۲۳ درصد لیسانس و ۶٪ فوق‌لیسانس یا مدرک بالاتر از فوق‌لیسانس داشته‌اند. از سوی دیگر ۹۷٪ مسلمان شیعه، ۱٫۹٪ مسلمان سنی، ۰٫۵٪ زرتشتی، و ۳٪ بدون دین خاص و صفر درصد نیز کلیمی، مسیحی و سایر ادیان بوده‌اند.

در ادامه به نمونه‌ای از سؤالات مطرح شده در پرسش‌نامه اشاره می‌شود. قابل ذکر است که با توجه به محدودیت حجم مقاله از سوی فصلنامه در این قسمت به ذکر نمونه از سؤالات

۱. جهت انجام هرچه بهتر طرح، کارهای مربوط به جمع‌آوری اطلاعات و غیره به ایسپا (مرکز افکارسنجی جهاد دانشگاهی) واگذار شد. این نظرسنجی در سال ۹۱ انجام شد.

پرسش‌نامه بسنده شده و همچنین از ذکر جزئیات نحوه انجام و جمع‌آوری داده و همچنین آزمون‌های مورد استفاده و دیگر موارد خودداری می‌شود.

سوال و فرضیه اصلی تحقیق

سؤال اصلی تحقیق: چه رابطه‌ای بین سرمایه‌ی اجتماعی و میزان انتظارات مردم از مسئولین وجود دارد؟

فرضیه تحقیق: روند فزاینده‌ی انتظارات مردم در ایران یکی از علل اصلی کاهش سرمایه‌ی اجتماعی در ایران بوده است. به عبارتی بین سرمایه‌ی اجتماعی و میزان انتظارات مردم از مسئولین رابطه منفی و معنادار وجود دارد.

۳. چارچوب نظری

تعاریف در حوزه سرمایه اجتماعی متکثر و متنوع است، در حالی که اندیشمندانی مانند بوردیو و کلمن رویکردهای خود را بر سرمایه‌ی اجتماعی در سطح افراد و خانواده‌ها متمرکز می‌کنند، پاتنام به بررسی این مفهوم به عنوان دارایی در مقیاس کلان می‌پردازد. به طور مثال بوردیو تأکید می‌کند که سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از منابع بالقوه یا بالفعلی است که به مالکیت و دارایی‌های شبکه پایدار همراه با روابط کم و بیش نهادینه شده‌ای از آشنایی‌ها و آگاهی‌های دوطرفه و متقابل پیوند می‌خورد. به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی از تعهدات اجتماعی و ارتباطات در میان اعضای یک گروه شکل می‌گیرد.

از سوی دیگر کلمن معتقد است که سرمایه اجتماعی بیشتر با کاربردهای آن شناخته می‌شود. البته نه به این معنی که تماماً این چنین باشد اما در تعریف کلمن دو مشخصه مشترک به صورت کلی وجود دارد: اول اینکه همه آن‌ها بر برخی از جنبه‌های یک ساختار اجتماعی تأکید دارند و دوم اینکه آن‌ها تسهیل‌کننده اعمال مشخصی از شخصیت‌هایی درون ساختار هستند. کلمن هم‌چنان تأکید می‌کند بر اینکه سرمایه اجتماعی دربرگیرنده منابع بالقوه و بالفعل بدست آمده از

۱. مطالب پیرامون سرمایه اجتماعی گسترده است که با توجه به محدودیت حجم مقاله از ارائه مفصل آن خودداری شده است. برای مطالعه بیشتر رجوع شود به منابعی نظیر: فوکویاما (۱۹۹۲)؛ عبدالمجید و همکاران (۱۳۸۶)؛ شارع‌پور (۱۳۸۳)؛ رفیع‌پور (۱۳۷۳)؛ رجب‌زاده (۱۳۸۲)؛ تاجبخش (۱۳۸۲)؛ ایمانی جاجرمی (۱۳۸۰)؛ پاتنام (۱۹۹۳، ۲۰۰۰، ۲۰۰۱)؛ بوردیو (۱۹۸۶)؛ کلمن (۱۹۸۸، ۱۹۹۰).

روابط است. نُرم‌ها و هنجارها، اعتماد، حریم‌ها و همچنین ارزش‌ها در این مبحث بخشی از سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود. سرمایه اجتماعی در این تعریف ارتباط عمیقی دارد با آنچه که تقوای مدنی خوانده می‌شود. پاتنام معتقد است که سرمایه اجتماعی به این حقیقت توجه می‌کند که تقوای مدنی زمانی قدرتمند است که در یک شبکه روابط اجتماعی متقابل قرار گیرد. این اندیشمند مسائل اجتماعی تأکید می‌کند که یک جامعه پاکدامن و متقی ولی در عین حال با شخصیت‌های منزوی، از لحاظ سرمایه اجتماعی ضعیف محسوب می‌شود. اگرچه همه تعاریف قبلی از سرمایه اجتماعی، این مفهوم را به عنوان مفهومی از پیش متفاوت تعریف می‌کنند اما آنها به هر حال یک تعریف مشترک را ارائه می‌دهند: تأثیر متقابل بین اعضا که امکان تولید و نگهداری این سرمایه اجتماعی را به وجود می‌آورند. پاتنام معتقد است سرمایه اجتماعی مربوط است به ارتباطات میان افراد، شبکه اجتماعی و همچنین نرم‌های متقابل آنها.

همان طور که در ابتدا مطرح شد اندیشمندان مختلفی پیرامون سرمایه اجتماعی ایده‌پردازی کرده‌اند. در این مقاله نظریه پاتنام در مورد سرمایه اجتماعی به عنوان چهارچوب تئوریک انتخاب شده است. دلیل این امر نیز به جامعیت و شمولیت نظریه پاتنام برمی‌گردد که همه عناصر تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی را به وضوح مطرح کرده و قابلیت تطابق و شاخص‌سازی بالایی برای سنجش و اندازه‌گیری این مفهوم در میان جوامع مختلف دارد. همچنین کارهای عملی پاتنام در برخی از جوامع مانند ایتالیا و آمریکا نمونه‌های عینی برای کاربست نظریه و تطبیق آن در عمل به محقق ارائه می‌دهد.

پاتنام سرمایه اجتماعی را به عنوان «بخش‌هایی از سازمان اجتماعی، همانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها تعریف می‌کند که می‌توانند با تسهیل کنش‌های هماهنگ، کارآمدی جامعه را افزایش دهد. مطالعه اصلی و بنیادین او در باب سرمایه اجتماعی با نام «فعال کردن دموکراسی» به بررسی تطبیقی کارآمدی دولت در ایتالیا می‌پردازد (Shojaei Baghini, 2008:40)»^۱

۱. در زمینه سرمایه اجتماعی در جامعه علمی و دانشگاهی نیز کارهای متفاوتی انجام شده است. برای مطالعه بیشتر رجوع شود به: گلابی (۱۳۸۳)؛ عمادی (۱۳۹۰)؛ صالحی (۱۳۸۹)؛ سلطانی و همکاران (۱۳۸۶)؛ سلیمانی (۱۳۸۷)؛ خوش‌فر و همکاران (۱۳۸۶)؛ جعفری (۱۳۸۵)؛ باباجانی (۱۳۸۶)؛ اونق (۱۳۸۴)؛ اکبری (۱۳۸۳)؛ احمدی (۱۳۸۳)؛ احمدی و همکاران (۱۳۸۶).

از نظر پاتنام سرمایه‌ی اجتماعی آن دسته از ویژگی‌های سازمان اجتماعی است که هماهنگی و همکاری را برای منفعت متقابل تسهیل می‌کند. این ویژگی‌ها از نظر پاتنام عبارتند از: شبکه‌ها، هنجارهای تعاملات متقابل و اعتماد اجتماعی.

الف) شبکه‌ها

از نظر پاتنام شبکه‌های مشارکت مدنی از اشکال ضروری سرمایه‌ی اجتماعی‌اند. هرچه این شبکه‌ها در جامعه‌ای متراکم‌تر باشند احتمال بیشتری وجود دارد که شهروندان بتوانند در جهت منافع متقابل همکاری کنند. از نظر پاتنام هر چه ساختار سازمانی افقی‌تر باشد، موفقیت نهادی آن در اجتماع بیشتر است. او شبکه عمودی یا سلسله مراتبی را فاقد توان برقراری اعتماد و همکاری اجتماعی می‌داند و معتقد است که اعتماد و همکاری اجتماعی در روابط افقی به مراتب بیشتر از روابط عمودی جریان دارد. جریان‌های عمودی اغلب غیرمؤثرتر از جریان‌های افقی اطلاعات هستند. پیوندهای خویشاوندی نیز نقش خاصی در حل مشکلات جمعی دارند. هرچه ساختار یک سازمان افقی‌تر باشد، قاعدتاً آن باید بیشتر موفقیت نهادی را در اجتماع وسیع‌تر تقویت نماید. عضویت در گروه‌های برخوردار از نظم افقی، ارتباط مثبتی با حکومت خوب دارد. از طرف دیگر عضویت در سازمان‌های برخوردار از نظم سلسله مراتبی باید رابطه‌های منفی با حکومت داشته باشد (Putnam, 2001: 289-300).

ب) هنجارهای تعاملات متقابل

هنجارهای تعاملات متقابل یکی از مولدترین اجزاء سرمایه‌ی اجتماعی محسوب می‌شوند. در گروه‌های اجتماعی هنجارهایی هستند که مهم‌ترین سودمندی آن‌ها تقویت اعتماد، کاهش هزینه تعاملات و تسهیل همکاری است. پاتنام هنجارهای تعامله را از مولدترین اجزای سرمایه‌ی اجتماعی می‌داند.

گروه‌ها و جوامعی که این هنجارها بر آن حاکم است و از آن پیروی می‌کنند، به شکل مؤثری بر فرصت‌طلبی و مشکلات کار گروهی فائق می‌آیند (Alvani and Shirvani, 2006: 27).

ج. اعتماد اجتماعی

پاتنام اعتماد اجتماعی را ناشی از دو منبع هنجارهای روابط متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی می‌داند. اعتماد همکاری را تسهیل می‌کند و هر چه سطح اعتماد در جامعه‌ای بالاتر باشد، احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود. همکاری نیز اعتماد را ایجاد می‌کند. به این ترتیب هر چه سرمایه‌ی اجتماعی بیشتر استفاده شود، به جای استهلاک و کاهش، برخلاف سرمایه فیزیکی، بیشتر افزایش خواهد یافت. از نظر پاتنام هر چه تعامل میان افراد بیشتر باشد، آن‌ها اطلاعات بیشتری درباره‌ی یکدیگر به دست می‌آورند و انگیزه‌های بیشتری برای اعتماد پیدا می‌کنند.

از سوی دیگر انتظارات، متغیر مستقلی است که در این پژوهش به دنبال شناخت اثرات آن بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی هستیم. انتظارات، بیشتر به عنوان یک عامل روانی، نمایانگر میزان توقعات مردم است و می‌تواند تا حدود زیادی نیز ناشی از درک و برداشت کلی مردم از واقعیت‌های جامعه باشد. همان‌گونه که از این تعبیر پیداست، درک از واقعیت لزوماً بر واقعیت منطبق نخواهد بود.

نای و همکاران (۲۰۱۰) در کتاب فرسایش قدرت نرم به خوبی توضیح می‌دهد که افزایش انتظارات در جامعه آمریکا سبب شده تا اعتماد مردم به مسئولین کاهش پیدا کند. وی یکی از علل افزایش انتظارات را ناشی از وعده‌های بلندپروازانه‌ای می‌داند که مسئولین بویژه در آستانه انتخابات به مردم می‌دهند. در سال ۱۹۹۶ دموکرات‌ها و پرزیدنت کلینتون که احتمالاً از این کنش و واکنش آگاه شده بودند تلاش کردند با دوری از این شعارهای به اصطلاح کهکشانی و تمسک به وعده‌های معقول و منطقی نظر مثبت مردم را با خود همراه کنند. به همین خاطر تلاش کردند با دادن وعده‌های کمتر، انتظارات مردم را کاهش دهند. آن‌ها برنامه‌ی کار خود برای کنگره را با شعار «اول خانواده‌ها» مطرح کردند که شعاری نه چندان بلند پروازانه و دست‌یافتنی به حساب می‌آمد. وعده‌های کلینتون فهرستی از برنامه‌های نسبتاً کوچک بود. از جمله: نام‌نویسی از داوطلبان آموزش خواندن برای کودکان، منع مالکیت سلاح توسط افراد محکوم به شرکت در جرائم خشن، پرهیز دادن کودکان از سیگار کشیدن، الزام شرکت‌ها در اعطای مرخصی‌های بدون حقوق برای مواردی هم‌چون شرکت در همایش‌های اولیا و مربیان و کمک به یافتن شغل برای افراد زیر

پوشش بیمه. از سوی دیگر باب دال نماینده جمهوری خواهان تلاش کرد با طرح وعده‌های بسیار بلند پروازانه، انتظارات را بالا ببرد که نمونه‌ی آن، اعلام برنامه کاهش ۱۵ درصدی مالیات‌ها برای همه بود. اما این برنامه‌های پیشنهادی هرگز نتوانست به مبارزات انتخاباتی دال رونق بخشد و در نهایت نیز در انتخابات شکست خورد (Nye, 2010: 216-217). با توجه به اینکه جامعه آماری گزارش حاضر شهر تهران است، در ادامه به مطالبی در خصوص چرایی انتخاب این شهر و همچنین تأثیری که پایتخت در آینده سیاسی داخلی و منطقه‌ای کشور می‌تواند داشته باشد، پرداخته می‌شود. پایتخت قبل از هر چیزی مرکز کنترل سرزمین، و مکانی برای تصمیم‌گیری‌های سیاسی و مرکز نمادین یک دولت به شمار می‌رود (Taylor, 1989: 147, as cited in Ahmadipour et al. 2009: 126). این مکان از دو کارکرد ذاتی متفاوت برخوردار است: الف) کارکرد جذبی و کششی؛ ب) کارکرد دفعی و پراکنشی؛ یعنی انسان‌ها، جریان‌ها، مواد و شبکه‌ها را به سوی خود جذب می‌کند و پدیده‌ها، فرمان‌ها، دستورالعمل‌ها، عملیات کنترلی و نظارتی، تولیدات و غیره را در سطح فضای مربوط پخش می‌کند و فضا را به حوضه نفوذ و قلمرو اعمال اراده سیاسی خود تبدیل می‌کند (Hafiznia, 2002: 282). یک پایتخت باید، هم در جهت کنترل بخش‌های دورافتاده یا قسمت‌هایی که از ارتباط سستی با بقیه کشور برخوردارند و نیز برای دفاع از دولت در برابر نفوذهای نامطلوب خارجی منشأ قدرت و اقتدار دولت باشد (Glassner, 2004: 103, as cited in Ahmadipour et al, 2009: 127).

در طول تاریخ ایران، انتقال پایتخت از شهری به شهر دیگر، هم زمان با گسترش ارضی و انتقال قدرت، امری عادی و متداول بوده است. در این بین، گاهی پایتخت‌ها در مرکز جغرافیایی سلسله حاکم و به منظور برخورداری از پشتیبانی آن‌ها در رویارویی با اقوام دیگری که مدعی بالقوه حکومت بودند مکان‌گزینی می‌شود. در سایر موارد نیز تغییر مکان پایتخت به منظور نزدیکی به خط مقدم جبهه برای مقابله با دشمن خارجی یا دوری از خطرهای ناشی از تهاجم نظامی دشمن بوده است (Mirhaidar, 2002: 144, as cited in Mottaghidastnaei et al, 139).

پایتخت به عنوان مرکز سیاسی، اداری، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی حکومت‌ها نقش به‌سزایی در جغرافیای سیاسی و اداری ایران داشته است و انتخاب مکان آن باید بر اساس الگویی تعریف

شده انجام شود. پایتخت می‌تواند نماد اقتدار و بالندگی حکومت‌ها باشد و از این رو در معرض ساخت و ساز، توسعه‌ی کالبدی، نظارت دقیق حکومتی، کنترل اقتصادی و امنیتی، رشد جمعیت، توسعه‌ی نهادهای علمی، فرهنگی قرار می‌گیرد.

در واقع، پایتخت مهم‌ترین عنصر ساختار سیاسی فضا با کارکرد و هویت سیاسی اداری - و نیز کارکردهای اقتصادی، تجاری و فرهنگی است. این واحد فضایی - سیاسی صرف نظر از فلسفه وجودی، ماهیت و کارکردهای سیاسی، اداری، اقتصادی، تجاری، فرهنگی، با توجه به اینکه قانون اقتدار و حاکمیت سیاسی حکومت و نیز تکیه‌گاه اصلی دولت مرکزی به حساب می‌آید و نسبت به سایر عناصر سازمان سیاسی فضا از موقعیت ویژه برخوردار است، مورد توجه خاص جغرافیای سیاسی است (Ahmadipour et al., 2009:124). مطالب مذکور مؤید نقش و جایگاه پایتخت در مناسبات سیاسی و اقتصادی داخلی و منطقه‌ای پایتخت است.

تأثیر افزایش انتظارات در میزان رضایت‌مندی مردم از دولت‌ها

به اعتقاد پاتنام رضایت عمومی از دولت به معنای «مجموعه‌ای از انتظارات و عملکرد» واقعی است که ممکن است به شیوه‌ای نه چندان دقیق به عنوان نسبت عملکرد واقعی دولت به انتظارات شهروندان از آن یاد کرد. کاهش رضایت ممکن است نمایان‌گر ضعف عملکرد دولت یا افزایش انتظارات یا آمیزه‌ای از هر دو باشد (Nye, 2010:190). هم‌چنین تردیدی نیست که افزایش انتظارات، کار دولت را در تأمین رضایت شهروندان دشوارتر می‌کند (Nye, 2010:292) به نظر می‌رسد که رضایت به طور مستقیم از عملکرد دولت ناشی نمی‌شود بلکه به نسبت میان عملکرد به انتظارات بستگی دارد (Nye, 2010:288). از سوی دیگر کوهن نیز تأثیر انتظارات را بر بروز قیام‌ها و شورش‌ها بررسی می‌کند و معتقد است، مادامی که مردم دست‌کم بخش قابل ملاحظه‌ای از آنچه را که انتظار دارند به دست آورند احتمال اینکه قیام کنند بعید است. ولی چنانچه میزان واقعی ارضای نیازها سیر نزولی پیدا کند و در عین حال میزان مورد توقع ارضای نیازها هم‌چنان صعودی بماند، در این صورت بین این دو، شکاف وسیعی شروع به گسترش می‌کند. وقتی شکاف میان آنچه مردم می‌خواهند و آنچه به دست می‌آورند غیر قابل تحمل شود،

آنان برای از میان برداشتن هرآنچه بر سر راه خواسته‌هایشان قرار گرفته است دست به قیام خواهند زد (Cohen and prusak,2001:268).

تدرابرت‌گر نیز به بررسی تأثیر انتظارات بر شورش‌های جمعی پرداخته و معتقد است که خشونت جمعی هنگامی محتمل است که به مردم ناراضی این امید داده شود که نارضایتی‌شان برطرف خواهد شد (Gar,1998:181). افزایش حاشیه‌ای توانایی‌های ارزشی در میان گروه‌های محروم، باعث افزایش اهمیت انتظارات ارزشی آن گروه می‌شود. به عبارت دیگر وعده بهبود انسان‌های محروم، امید آن‌ها را نسبت به این که محرومیت‌های گذشته‌شان بهتر می‌شود و اگر این امر اتفاق نیفتد و سر خورده شوند نتایج وخیمی به بار خواهد آمد (Gar,1998:178). هم‌چنین فالز با ذکر مثالی به خوبی توضیح می‌دهد که در جامعه امروز انتظارات از دولت‌ها زیاد شده و مردم آن‌ها را مسئول رفاه خود تلقی می‌کنند. وی می‌گوید تعداد زیادی از افراد با انتظار اشتغال وارد بازار کار می‌شوند اما نظام شغلی قادر به برآوردن انتظارات آن‌ها نیست. دیلمه‌ها و فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها که اشتغال مناسب ندارند، ناراضی می‌شوند و این احساس نارضایتی ناشی از این حقیقت است که حکومت‌ها در دولت‌های جدید مستقیماً مسئول رفاه و پیشرفت مردم خود شناخته می‌شوند (Gar,1998:153). تدرابرت‌گر عبارتی را در یکی از نوشته‌های خود به نقل از جرج ارول مطرح می‌کند که به خوبی تأثیر انتظارات را نشان می‌دهد: «یک بار با یک معدنچی صحبت می‌کردم. از او پرسیدم که برای اولین بار چه زمانی کمبود مسکن در منطقه‌ی آنها حاد شد. وی پاسخ داد هنگامی که با ما در این باره صحبت کردند. بدین معنا که تا همین اواخر معیارهای مردم چنان پایین بود که تقریباً هر میزان از تراکم جمعیت در واحدهای مسکونی را عادی می‌دانستند» (Gar,1998, as cited in Orwell.149).

بر این اساس می‌توان گفت اولاً انتظارات مردم نه لزوماً بر اساس حقیقت که بر اساس درک و برداشت از آن و به تعبیری واقعیت‌ها شکل می‌گیرد. چه بسا حقیقت آن باشد که دولت‌ها وظایف خود را به خوبی انجام می‌دهند اما مردم چنین برداشتی را نداشته باشند و در نهایت این برداشت و درک مردم است که سرنوشت حکومت‌ها را تعیین می‌کند نه لزوماً حقایق موجود. نکته قابل توجه دیگر این است که میزان انتظارات مردم تأثیر مستقیم و قابل توجهی در میزان رضایت‌مندی

آنان از حکومت دارد. به این معنی که در صورتی که انتظارات آنان از مسئولین خود بالا باشد حتی در صورت عملکرد خوب و مثبت حکومت، مردم راضی نخواهند شد و بی‌اعتمادی آنان روز به روز بیشتر خواهد شد. نکته قابل ذکر دیگر نیز این است که عملکرد دولت‌مردان در میزان انتظارات مردم از مسئولین نیز نقش مستقیمی ایفا می‌کند. به این معنی که مسئولین گاه با وعده‌های غیرواقعی بویژه در ایام انتخابات انتظارات مردم را بالا برده و کار را به جایی می‌رسانند که بهترین عملکردها نیز نمی‌تواند پاسخگوی انتظارات آنان باشد. در قسمت‌های بعد به توضیح بیشتر موارد مذکور پرداخته و همچنین متغیرهای مستقل و وابسته مقاله نیز در حجم نمونه ۳۸۴ نفری از شهروندان تهرانی آزمایش شده و نتایج آن ذکر خواهد شد.

علل افزایش انتظارات

در این قسمت به بررسی اجمالی عواملی می‌پردازیم که منجر به افزایش میزان انتظارات مردم می‌شود. یکی از اصلی‌ترین عواملی که انتظارات مردم را افزایش می‌دهد، قول‌ها و ادعاهایی است که مقام‌های دولتی درباره برنامه‌هایشان مطرح می‌کنند. به همین دلیل معمولاً رهبران سیاسی بخاطر دادن قول‌های بسیار بزرگ و خارج از معمول که بواسطه آن چشم‌داشت‌های شهروندان را بالا می‌برند بدنام هستند.

صاحب‌نظران ایده‌های مختلفی درباره‌ی علل افزایش انتظارات دارند که در زیر به چند نمونه از آن اشاره می‌کنیم: اینگلهارت معتقد است که انتظارات فزاینده به طور مستقیم از توسعه اقتصادی ناشی می‌شود. در شرایطی که دوره پس از جنگ جهانی دوم در سراسر اروپا و ایالت متحده آمریکا، نگرانی‌های مرتبط با امنیت فیزیکی رو به کاهش گذاشت، شهروندان این کشورها، به تدریج خواسته‌هایی فراتر از امنیت و آسایش مادی را مطرح کردند. زمانی که مردم به تدریج اطمینان یافتند که خود و فرزندانشان از گرسنگی نخواهند مرد، یا حتی در طلب غذا، گرسنگی نخواهند کشید، خواسته‌هایی فراتر از محیط مادی و اجتماعی پیرامون خود، مطرح کردند (Inglehart, as cited in Nye, 2010: 288).

روبرت ساموئلسون، انتظاراتی در حال افزایش در آمریکا را با پایان جنگ سرد مرتبط نمی‌داند بلکه تجربه آمریکایی‌ها در زمینه یک دوره غیرعادی وفور و رفاه پس از جنگ جهانی دوم را

عامل این پدیده در نظر گرفته است. به نوشته وی، دهه‌های پس از جنگ، فضایی از افزایش انتظارات آمریکایی‌ها را رقم زد. این دهه‌ها با مزایا و موقعیت‌هایی بی‌سابقه در تاریخ آمریکا همراه بود. بدین ترتیب بود که در یک نسل طولانی، قله‌های رفاه و مزایا، به شکل نجومی بالا رفت و این وضع با این باور اشتباه همراه بود که اوضاع به طور پیوسته بهتر خواهد شد. این انتظارات غیرواقع‌بینانه، با سیاست وعده دادن‌های بیش از اندازه برجستگی پیدا کرد (Samuelson, 1998, as cited in, Nye, 2010: 288-289). در همین رابطه در مورد کشورهای غیرغربی، کول معتقد است منبع اصلی افزایش انتظارات در مراحل اولیه آشنایی غیرغربیان با غرب و فعالیت میسیونرها بود. اغلب تأکید می‌شود که سواد و آموزش و پرورش به سبک غربی منابع عمده انتظارات فزاینده هستند (Gar, 1998: 153).

تدرابرت‌گر نیز معتقد است هرگونه افزایشی در سطح یا اهمیت انتظارات ارزشی در نزد انسان‌ها که همراه با افزایش مشابهی در توانایی‌های ارزشی نباشد، محرومیت نسبی آن‌ها را افزایش خواهد داد. هرگونه کاهش در توانایی‌های ارزشی نیز تأثیر مشابهی بر جای خواهد گذاشت. در نتیجه می‌توان افزایش احتمالی در محرومیت نسبی را در نتیجه فرایندها و الگوهای اجتماعی که به طور نظام‌مند یا با انتظارات فزاینده یا توانایی‌های کاهنده در ارتباطند، استنتاج کرد. بلانکستون این فرآیند را به عنوان فرآیندی تعریف می‌کند که در آن مردمی با سطح پایین زندگی با مزایای سطح بالاتر زندگی آشنا می‌شوند. لرنز پیامدهای این آشنایی را به عنوان «انقلاب سرخوردگی‌های فزاینده» توصیف می‌کند و معتقد است منبع آن بلندپروازی فزاینده‌ای است که تحقق نمی‌پذیرد (Gar, 1998: 152). هم‌چنین رابرت‌گر معتقد است ایدئولوژی‌های جدید تشدیدکننده‌ی انتظارات هستند. البته باید با یک فقر نسبی و آگاهی از فقر نیز همراه باشد (Gar, 1998: 162).

۴. یافته‌های تحقیق

در ادامه به بیان برخی از سؤالات پرسش‌نامه به همراه نتایج داده‌ها پرداخته می‌شود. قابل ذکر است که با توجه به محدودیت حجم مقاله از ذکر جزئیات سؤالات و همچنین بیان ریز مسائل آماری و غیره صرف نظر شده و در صورت نیاز در قالب پیوست ارائه خواهد شد.

جدول (۱): بررسی سوالات پرسشنامه به تفکیک درصد هر گزینه

شماره	سوالات	توضیحات	گزینه یک	گزینه دو	گزینه سه	گزینه چهار	گزینه پنج	مقدار آزمون خی دو	نتیجه آزمون خی دو
۱	به نظر شما دولت در زمینه مسکن تا چه حد باید به مردم تسهیلات ارائه کند؟	گزینه ها	دولت وظیفه‌ای ندارد	ساخت مسکن	ساخت مسکن	ساخت مسکن	بیش از ۸۰٪ هزینه ساخت مسکن	۲۱۴/۹۵	متفاوت
		تعداد	۸	۱۵	۷۳	۱۲۱	۱۶۰		
		درصد	۲/۱	۴	۱۹/۴	۳۲/۱	۴۲/۴		
۲	به نظر شما دولت و مردم در زمینه ایجاد اشتغال به چه میزان مسئولیت دارند؟	گزینه ها	دولت ۸۰٪، مردم ۲۰٪	دولت ۷۰٪، مردم ۳۰٪	دولت ۶۰٪، مردم ۴۰٪	دولت ۵۰٪، مردم ۵۰٪	دولت ۴۰٪، مردم ۶۰٪	۱۰۳/۱۴	متفاوت
		تعداد	۱۴۴	۶۷	۵۴	۸۸	۲۹		
		درصد	۳۷/۷	۱۷/۵	۱۴/۱	۲۳	۷/۶		
۳	به نظر شما دولت در زمینه ازدواج تا چه حد باید به جوانان کمک کند؟	گزینه ها	دولت وظیفه مستقیمی بر عهده ندارد	اعطای وام به صورت فعلی کافی است	باید تسهیلات پرداختی را دوبرابر وضعیت فعلی کند	باید تسهیلات پرداختی را سه برابر وضعیت فعلی کند	باید تسهیلات پرداختی را چهار برابر وضعیت فعلی کند	۱۹۷/۰۳	متفاوت
		تعداد	۱۱	۲۸	۹۳	۸۱	۱۶۷		
		درصد	۲/۹	۷/۴	۲۴/۵	۲۱/۳	۴۳/۹		
۴	مردم باید بدون انتظار از کمک دولت، زندگی اقتصادی خود را سامان بخشند.	گزینه ها	کاملاً مخالفم	مخالفم	تاحدودی	موافقم	کاملاً موافقم	۲۱۱/۷۵	متفاوت
		تعداد	۱۶۶	۱۲۳	۳۶	۴۲	۱۳		
		درصد	۴۳/۷	۳۲/۴	۹/۵	۱۱/۱	۳/۴		
۵	دولت بیشترین وظیفه را در ارائه خدمات عمومی و خدمات زیربنایی (هزینه‌های آب، برق، گاز و تلفن و گسترش آنها) به عهده دارد.	گزینه ها	کاملاً مخالفم	مخالفم	تاحدودی	موافقم	کاملاً موافقم	۸۵/۲۲	متفاوت
		تعداد	۴۲	۵۲	۵۶	۱۳۹	۹۲		
		درصد	۱۱	۱۳/۶	۱۴/۷	۳۶/۵	۲۴/۱		

تحلیل ژئوپلیتیکی رابطه بین سرمایه‌ی اجتماعی و میزان ۱۰۳

متفاوت	۶۳/۰۶	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	دولت تا چه اندازه باید به احزاب و گروه‌های سیاسی اختیار آزادی بدهد؟	۶
		۵۷	۱۰۲	۱۲۳	۵۸	۳۴	تعداد		
		۱۵/۲	۲۷/۳	۳۲/۹	۱۵/۵	۹/۱	درصد		
متفاوت	۱۱۱/۱۷	کاملاً موافقم	موافقم	تاحدودی	مخالقم	کاملاً مخالفم	گزینه‌ها	دولت مسئول نظارت بر اخلاق، رفتار و هنجارهای عمومی است.	۷
		۹۱	۱۴۳	۷۲	۴۶	۲۳	تعداد		
		۲۴/۳	۳۸/۱	۱۹/۲	۱۲/۳	۶/۱	درصد		
متفاوت	۱۰۷/۵۱	کاملاً موافقم	موافقم	تاحدودی	مخالقم	کاملاً مخالفم	گزینه‌ها	تا چه میزان موافقتی که هر فرد خواسته‌های خود را (سیاسی، اقتصادی و ...) در هر زمان و هر مکان ابراز دارد؟	۸
		۱۰۹	۱۳۳	۷۴	۴۱	۱۹	تعداد		
		۲۹	۳۵/۴	۱۹/۷	۱۰/۹	۵/۱	درصد		
متفاوت	۷۸/۸۶	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	تا چه میزان به عملکرد بیمارستانها و درمانگاهها اعتماد دارید؟	۱۳،۱
		۱۱	۹۴	۹۷	۱۱۲	۶۳	تعداد		
		۲/۹	۲۴/۹	۲۵/۷	۲۹/۷	۱۶/۷	درصد		
متفاوت	۵۹/۸۴	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	تا چه میزان به عملکرد بانکهای دولتی اعتماد دارید؟	۱۳،۲
		۲۰	۱۱۲	۸۲	۹۳	۶۶	تعداد		
		۵/۴	۳۰	۲۲	۲۴/۹	۱۷/۷	درصد		
متفاوت	۷۲/۹۲	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	تا چه میزان به عملکرد شهرداریها اعتماد دارید؟	۱۳،۳
		۱۱	۸۹	۸۷	۱۰۹	۷۳	تعداد		
		۳	۲۴/۱	۲۳/۶	۲۹/۵	۱۹/۸	درصد		
متفاوت	۶۱۰/۵۲	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	تا چه میزان به عملکرد پلیس اعتماد دارید؟	۱۳،۵
		۳۱	۱۲۵	۸۸	۶۷	۶۸	تعداد		
		۸/۲	۳۳	۲۳/۲	۱۷/۷	۱۷/۹	درصد		
متفاوت	۸۳/۵۰	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	تا چه اندازه در مراسم روزه خوانی، و اعیاد مذهبی (شامل مراسم ماه محرم، ماه رمضان، ...) حضور دارید؟	۱۴،۱
		۸۵	۱۳۹	۶۴	۴۳	۴۴	تعداد		
		۲۲/۷	۳۷/۱	۱۷/۱	۱۱/۵	۱۱/۷	درصد		
متفاوت	۶۷/۳۳	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	۱۴،۲	

۱۰۴ فصلنامه ژئوپلیتیک - سال هفدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۰

		۴۰	۴۶	۵۳	۱۱۱	۱۱۷	تعداد	تا چه اندازه در نماز جماعت در مساجد و حسینیه‌ها و مکانهای دیگر حضور دارید؟	
		۱۰/۹	۱۲/۵	۱۴/۴	۳۰/۲	۳۱/۹	درصد		
متفاوت	۶۰/۳۸	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه ها	تا چه اندازه در جلسات آموزش دینی و احکام. ختم اموات یا قرائت قرآن حضور دارید؟	۱۴،۳
		۴۰	۶۴	۵۲	۹۰	۱۲۲	تعداد		
		۱۰/۹	۱۷/۴	۱۴/۱	۲۴/۵	۳۳/۲	درصد		
متفاوت	۳۱/۱۱	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه ها	تا چه اندازه در انتخابات حضور دارید؟	۱۴،۴
		۸۳	۱۰۷	۶۶	۴۷	۶۸	تعداد		
		۲۲/۴	۲۸/۸	۱۷/۸	۱۲/۷	۱۸/۳	درصد		
متفاوت	۲۱۸/۴۷	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه ها	تا چه اندازه در سخنرانی‌های سیاسی حضور دارید؟	۱۴،۵
		۲۳	۳۵	۳۹	۸۰	۱۸۳	تعداد		
		۶/۴	۹/۷	۱۰/۸	۲۲/۲	۵۰/۸	درصد		
متفاوت	۵۵۹/۰۸	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه ها	تا چه اندازه در طرفداری از یک جناح سیاسی خاص حضور دارید؟	۱۴،۶
		۸	۲۲	۲۷	۴۵	۲۵۱	تعداد		
		۲/۳	۶/۲	۷/۶	۱۲/۷	۷۱/۱	درصد		
متفاوت	۴۵/۰۶	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه ها	معمولا در یک ماه تا چه اندازه به دید و بازدید اقوام، آشنایان و دوستان خود می‌روید؟	۱۵
		۲۲	۸۴	۹۴	۹۳	۷۵	تعداد		
		۲۲/۸	۲۲/۸	۲۵/۵	۲۵/۳	۲۰/۴	درصد		
متفاوت	۷۹/۱۲	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه ها	تا چه اندازه با انجمنهای خیریه همکاری می‌کنید؟	۱۶،۱
		۱۰	۷۳	۷۸	۱۱۴	۹۳	تعداد		
		۲/۷	۱۹/۸	۲۱/۲	۳۱	۲۵/۳	درصد		
متفاوت	۴۰۹/۷۴	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه ها	تا چه اندازه با اتحادیه‌ها و انجمنهای صنعی، حرفه‌ای همکاری می‌کنید؟	۱۶،۲
		۸	۲۸	۲۳	۷۱	۲۱۹	تعداد		
		۲/۳	۸	۶/۶	۲۰/۳	۶۲/۸	درصد		
متفاوت	۴۲۵/۴۰	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه ها		۱۶،۳
		۲	۲۱	۳۰	۷۰	۲۱۹	تعداد		

تحلیل ژئوپلیتیکی رابطه بین سرمایه‌ی اجتماعی و میزان..... ۱۰۵

		۰/۶	۶/۱	۸۸	۲۰/۵	۶۴	درصد	تا چه اندازه با انجمنهای اسلامی همکاری می‌کنید؟	
متفاوت	۲۴۵	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	تا چه اندازه با حضور فعال در پایگاه بسیج همکاری می‌کنید؟	۱۶،۴
		۱۷	۳۵	۳۱	۶۸	۱۸۲	تعداد		
		۵/۱	۱۰/۵	۹/۳	۲۰/۴	۵۴/۷	درصد		
متفاوت	۳۷۹/۵۴	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	تا چه اندازه با انجمن اولیا و مربیان همکاری می‌کنید؟	۱۶،۵
		۵	۴۳	۲۹	۶۲	۲۰۸	تعداد		
		۱/۴	۱۲/۴	۸/۴	۱۷/۹	۵۹/۹	درصد		
متفاوت	۵۷۸/۷۸	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	تا چه اندازه با شوراهای محلی همکاری می‌کنید؟	۱۶،۶
		۳	۱۷	۱۹	۵۶	۲۴۵	تعداد		
		۰/۹	۵	۵/۶	۱۶/۵	۷۲/۱	درصد		
متفاوت	۳۵۸/۹۷	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گزینه‌ها	تا چه اندازه با انجمن‌های هنری و ادبی یا علمی همکاری می‌کنید؟	۱۶،۷
		۱۸	۳۸	۲۷	۵۸	۲۱۰	تعداد		
		۵/۱	۱۰/۸	۷/۷	۱۶/۵	۵۹/۸	درصد		

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول (۲): بررسی متغیرهای مختلف

ضریب تعیین	نوع رابطه و اعتبار آن	سطح معناداری	مقدار خطا	مقدار همبستگی	تعداد	نتایج متغیر
۰/۰۰۵۸	-----	۰/۱۳۹	۰/۰۵	-۰/۰۷۶	۳۸۳	انتظارات اقتصادی اعتماد
۰/۰۶۰۵	منفی و معنادار	۰/۰۰۰	۰/۰۵	-۰/۲۴۶	۳۷۹	انتظارات سیاسی اعتماد
۰/۰۰۱۳	-----	۰/۴۸۵	۰/۰۵	-۰/۰۳۶	۳۸۳	انتظارات اقتصادی شبکه‌ها
۰/۰۵۲۹	منفی و معنادار	۰/۰۰۰	۰/۰۵	-۰/۲۳۰	۳۷۹	انتظارات سیاسی شبکه‌ها
۰/۰۷۳۴	منفی و معنادار	۰/۰۰۰	۰/۰۵	-۰/۲۷۱	۳۷۹	انتظارات سیاسی سرمایه اجتماعی
۰/۰۰۲۴	-----	۰/۳۳۶	۰/۰۵	-۰/۰۴۹	۳۸۳	انتظارات اقتصادی سرمایه اجتماعی
۰/۰۶۸۱	منفی و معنادار	۰/۰۰۰	۰/۰۵	-۰/۲۶۱	۳۸۳	انتظارات مردم از مسئولین سرمایه اجتماعی

بررسی فرضیه‌های فرعی و اصلی تحقیق

در این قسمت قبل از مطرح کردن فرضیه اصلی به بررسی فرضیه‌های فرعی پایان‌نامه می‌پردازیم.

۱. بین انتظارات اقتصادی و اعتماد مردم به مسئولین و سیاست‌های آن‌ها رابطه منفی و معنادار وجود دارد.

طبق نتایج پرسش‌نامه این فرضیه با میزان همبستگی $-۰/۱۸۰$ و $۰/۰۳۲۴$ ضریب تعیین، تأیید شده است.

۲. بین انتظارات اقتصادی و اعتماد مردم به نهادها رابطه منفی و معنادار وجود دارد.

بر اساس نتایج پرسش نامه این فرضیه رد شد و رابطه معناداری بین این دو متغیر مشاهده نشده است. مقدار همبستگی این دو متغیر $0/040-$ و حد معناداری $0/05$ محاسبه شده است.

۳. بین انتظارات سیاسی و اعتماد مردم به مسئولین و سیاست‌های آنها رابطه منفی و معنادار وجود دارد.

این فرضیه با $0/259-$ مقدار همبستگی، $0/0671$ ضریب تعیین و $0/05$ حد معناداری تایید شد. ۴. بین انتظارات سیاسی و اعتماد مردم به نهادها رابطه منفی و معنادار وجود دارد.

این فرضیه نیز با $0/244-$ مقدار همبستگی و $0/05$ حد معناداری و $0/0595$ ضریب تعیین، تایید شده است.

۵. بین انتظارات اقتصادی با مشارکت رابطه منفی و معنادار وجود دارد.

این فرضیه طبق داده‌های تحقیق تایید نشد. مقدار همبستگی این دو متغیر $0/036-$ و ضریب تعیین $0/013$ محاسبه شده است.

۶. بین انتظارات سیاسی مردم با مشارکت رابطه منفی و معنادار وجود دارد.

این فرضیه با $0/230-$ مقدار همبستگی و $0/0529$ ضریب تعیین تایید شده است.

۷. بین انتظارات سیاسی و سرمایه‌ی اجتماعی رابطه منفی و معنادار وجود دارد.

این فرضیه با مقدار $0/271-$ ضریب همبستگی و $0/0734$ ضریب تعیین تایید شده است.

۸. بین انتظارات اقتصادی و سرمایه‌ی اجتماعی رابطه منفی و معنادار وجود دارد.

این فرضیه مورد تأیید قرار نگرفت. مقدار همبستگی $0/049-$ و ضریب تعیین دو متغیر $0/0024$ محاسبه شده است.

پس از بررسی فرضیه‌های فرعی تحقیق، در این مرحله به بررسی فرضیه اصلی تحقیق در خصوص وجود رابطه بین متغیر انتظارات مردم و سرمایه اجتماعی پرداخته شده است.

جدول (۳): بررسی رابطه بین متغیر انتظارات مردم و سرمایه اجتماعی

ضریب تعیین	نوع رابطه و اعتبار آن	سطح معناداری	مقدار خطا	مقدار همبستگی	تعداد	نتایج متغیر
۰/۰۶۸۱	منفی و معنادار	۰/۰۰۰	۰/۰۵	-۰/۲۶۱	۳۸۳	انتظارات مردم از مسئولین
						سرمایه اجتماعی

بین انتظارات مردم از مسئولین و سرمایه‌ی اجتماعی رابطه منفی و معنادار وجود داشته و مقدار همبستگی $-۰/۲۶۱$ و ضریب تعیین $۰/۰۶۸۱$ برآورد شده است.

بنابراین بر اساس تحلیل یافته‌های تحقیق، فرضیه اصلی تحقیق تایید شده است. بر این اساس می‌توان ادعا کرد که در شهر تهران هر اندازه میزان انتظارات مردم از مسئولین افزایش پیدا می‌کند، از سوی دیگر سرمایه‌ی اجتماعی و همچنین اعتماد آن‌ها که به تعبیری مهم‌ترین بخش سرمایه‌ی اجتماعی را تشکیل می‌دهد کاهش پیدا می‌کند.

۵. نتیجه‌گیری

در این تحقیق تلاش شد از یک سو با یاری جستن از مبانی نظری و از سوی دیگر با تطبیق مبانی احصا شده در عمل با استفاده از روش پیمایش و ابزار پرسش‌نامه به بررسی رابطه بین این دو متغیر بپردازد. براین اساس در ابتدای مقاله به بررسی نظرات اندیشمندان پیرامون سرمایه اجتماعی، انتظارات و همچنین ارتباط بین این دو پرداخته شده است. در این قسمت تلاش شده تا مبانی نظری ارائه شده در حدی باشد که بتواند به طور مستقل فرضیه مطرح شده را مورد آزمون قرار دهد. اما برای تطبیق و سنجش آن در عمل این مفاهیم شاخص‌سازی شده و در شهر تهران در قالب پرسش‌نامه از حدود ۴۰۰ نفر مورد پرسش قرار گرفت. نتایج بدست آمده از نظرسنجی‌ها مؤید تحقیقات نظری مذکور بود و مشخص شد که رابطه منفی و معنادار بین سرمایه اجتماعی و میزان انتظارات مردم از مسئولین وجود دارد. این فرضیه تأییدشده ارزش سیاست‌گذاری ویژه‌ای را برای حکمرانان در بر دارد. چرا که مقوله انتظار به طور مستقیم با

مفهوم اعتماد و سرمایه اجتماعی در ارتباط است که یکی از شاکله‌های اساسی حکمرانی محسوب می‌شود. به عبارتی اگر اعتماد مردم به یک نظام سیاسی به هر دلیلی رو به تنزل بگذارد پایه‌های آن حکومت سست شده و زمینه وجود بحران‌ها و شکاف‌های دیگر نیز فراهم خواهد شد. از این رو مسئولان با شناخت عوامل پیش‌ران انتظارات می‌توانند توقعات مردم را در حد مطلوب نگه دارند و از تبعات آن جلوگیری کنند. همچنین در قسمتی دیگر از مقاله علی‌رغم آنکه جزء اصلی موضوع نبود اما به بررسی مواردی پرداخته شد که انتظارات مردم را به صورت فزاینده افزایش می‌دهند. شناخت این عوامل نیز اثر سیاست‌گذاری خوبی را در عمل می‌تواند داشته باشد. البته شناخت عوامل پیش‌برنده انتظارات نیاز به مجالی مجزا برای تحقیق دارد اما با توجه به اهمیت آن به طور اجمالی به آن اشاره شد.

انتظارات همان‌گونه که در بدنه مقاله ذکر شد به عنوان متغیر مستقلی در نظر گرفته شد که در این پژوهش به دنبال شناخت تأثیر آن بر سرمایه‌ی اجتماعی بودیم. انتظارات، بیشتر به عنوان یک عامل روانی، نمایان‌گر میزان توقعات مردم است و می‌تواند تا حدود زیادی نیز ناشی از درک و برداشت کلی مردم از واقعیت‌های جامعه باشد. همان‌گونه که از این تعبیر پیداست، درک از واقعیت نیز لزوماً بر واقعیت‌ها منطبق نیست.

یکی از مهم‌ترین علل افزایش انتظارات مردم از مسئولین به اعتقاد نگارنده وعده‌های مسئولین است. این امر بویژه در ایام انتخابات رنگ و لعاب دیگری به خود می‌گیرد. در صورتی که افزایش انتظارات با افزایش کارایی همراه نباشد نتیجه آن کاهش اعتماد مردم به مسئولین و در نهایت نیز کاهش سرمایه‌ی اجتماعی خواهد بود. نای در کتاب فرسایش قدرت نرم بیان می‌کند:

«قول‌ها و ادعاهایی که مقام‌های دولت درباره برنامه‌هایشان مطرح می‌کنند نیز انتظارات را ایجاد می‌کند. رهبران سیاسی به خاطر دادن قول‌های بسیار بزرگ و خارج از معمول که به واسطه آن چشم‌داشت‌های شهروندان بالا می‌رود، بدنام هستند.»

حتی اگر عملکرد رهبران جنبه‌ای یکنواخت و منظم داشته باشد، مردم ناخشنود می‌شوند و رضایت عمومی رو به کاهش می‌رود» (Nye, 2010: 215). نکته قابل توجهی که نای و همکاران نیز در کتاب خود اشاره می‌کنند این است که در همان زمانی که انتظارها در قالب «خواست‌ها»

رو به فزونی است، انتظارات مبتنی بر چشم‌داشت به موفقیت‌های دولت رو به کاهش است. به این معنی که اگر چه انتظارات مردم از مسئولین افزایش پیدا کرده اما به علت اینکه وعده‌های مسئولین در بسیاری از موارد آنگونه که باید و شاید عملی نشده مردم به یک یأس و نومیدی نسبی درباره محقق شدن آن‌ها رسیده‌اند. به عبارت دیگر پیشینه درازمدت برداشت‌های منفی از دولت، سبب کاهش چشم‌داشت مردم از موفقیت‌های آینده دولت شده است (Nye, 2010: 215). تلاش برای عدم افزایش انتظارات به مراتب راحت‌تر از موارد دیگری مانند رفع عملکرد بد دولت، تلاش برای افزایش کارایی و یا تغییر نگرش منفی مردم نسبت به حکومت است و با تدابیر روان‌شناختی و دقت در نوع سخن گفتن مسئولین با مردم و نحوه وعده‌دهی مسئولین قابل تحقق است. بدون شک یکی از مهم‌ترین عوامل برای کنترل میزان انتظارات مردم از مسئولین مراعات و ملاحظه مسئولین در بیان وعده‌های خود به مردم است. با توجه به بیان این نکات مسئولین لازم است تا با در نظر گرفتن واقعیات موجود و متناسب با توانمندی‌های خود در حل مسائل به مردم وعده بدهند و از ملاحظات حساب نشده خودداری کنند.

از سوی دیگر می‌توان به گسترش تکنولوژی و سیستم‌های ارتباطی اشاره کرد که باعث شده مردم و به‌ویژه جوانان که قشر تأثیرگذاری در جوامع امروزی به حساب می‌آیند با جوامع پیشرفته و صنعتی آشنا شده و خواه ناخواه سطح توقعاتشان افزایش پیدا کند. به طور مثال از دانشجویانی که به راحتی با وضعیت رفاهی و تحصیلی دانشجویان دیگر کشورها آشنا می‌شوند، نمی‌توان انتظار داشت که سطح توقعاتشان را در حد ابتدایی نگه دارند.

ذکر این نکته نیز لازم است که در بسیاری از موارد این افزایش انتظارات به صورت ناخودآگاه بوجود می‌آید. به این معنی که زمانی که مردم با پیشرفت‌های دنیای توسعه‌یافته آشنا می‌شوند و یا وعده‌های بلندپروازانه‌ی برخی مسئولین را می‌شنوند بدون اینکه بخواهند، سطح توقعاتشان بالا می‌رود. این امر را به راحتی می‌توان با مقایسه‌ی وضعیت جوامع در سال‌های گذشته مشاهده کرد. جوانان دهی قبل یا چند سال گذشته حاضر بودند با حداقل امکانات و حتی در کنار خانواده قدیمی، زندگی جدید خود را شروع کنند اما در حال حاضر کمتر کسی حاضر به انجام این کار می‌شود.

تدرابرت‌گر نیز به بررسی تأثیر انتظارات بر شورش‌های جمعی پرداخته و معتقد است که خشونت جمعی هنگامی محتمل است که به مردم ناراضی این امید داده شود که نارضایتی‌شان برطرف خواهد شد (Gar, 1988: 181). افزایش حاشیه‌ای توانایی‌های ارزشی در میان گروه‌های محروم، باعث افزایش اهمیت انتظارات ارزشی آن گروه می‌شود. به عبارت دیگر وعده بهبود انسان‌های محروم، امید آن‌ها را نسبت به این که محرومیت‌های گذشته‌شان بهتر می‌شود و اگر این امر اتفاق نیفتد و سرخورده شوند نتایج وخیمی به بار خواهد آمد (Gar, 1988: 178) اهمیت تبعات ناشی از این امر به حدی است که آلکسی دوتوکویل در مورد وقوع انقلاب فرانسه به افزایش انتظارات اشاره کرده و معتقد است که افزایش انتظارات بیش از اندازه مردم فرانسه هرچند که با افزایش نسبی رفاه همراه بود ولی از آنجا که سرعتی بیش از رشد رفاه در جامعه داشت منجر به بروز انقلاب شد. افزایش بی‌رویه انتظارات در جامعه تبعات بسیار بدی را دارد تا آنجا که می‌تواند مشروعیت نظام را زیر سؤال برده و اعتماد مردم به مسئولین را خدشه‌دار کند. در صورت وقوع چنین اتفاقی دیگر حتی کارهای مثبت مسئولین به چشم مردم نخواهد آمد و زمینه ایجاد بحران‌های دیگر مخصوصاً بحران مشروعیت در جامعه بوجود می‌آید.

هم‌چنین در این تحقیق مفاهیم سرمایه‌ی اجتماعی بر اساس نظریه‌ی پاتنام عملیاتی شد. بر همین اساس عناصر سرمایه‌ی اجتماعی بر اساس نظریه پاتنام از سه عنصر اصلی تشکیل می‌شوند: اعتماد، شبکه‌ها، ارزش‌ها و هنجارها.

همان‌گونه که ذکر آن رفت افزایش انتظارات می‌تواند تبعات مختلفی را به دنبال داشته باشد، که در تحقیق حاضر به یکی از این موارد یعنی کاهش سرمایه‌ی اجتماعی پرداخته شد. شایسته است با توجه به اهمیت بحث انتظارات، مطالعه‌ای مستقل با موضوع دلایل افزایش انتظارات و تأثیر آن بر ابعاد مختلف زندگی مردم انجام شود. با کنترل این متغیر مستقل می‌توان درصد و احتمال تنزل اعتماد مردم به مسئولین و همچنین احتمال پیش‌آمد بحران مشروعیت در جامعه را کاهش داد و از سوی دیگر با ارتقاء رضایت‌مندی مردم از مسئولین می‌توان شاهد کارایی بهتر از یک‌سو و افزایش اعتماد مردم به مسئولین از سوی دیگر باشیم. هم‌چنین جامعه آماری در مقاله حاضر تهران انتخاب شده بود. انتخاب تهران با توجه به اثرگذاری بی‌بدیلی است که پایتخت در

سرنوشت یک کشور می‌تواند داشته باشد. نگاهی به تاریخ ایران در اعصار گذشته و همچنین دیگر پایتخت‌ها، نشان از آن دارد که پایتخت نه تنها می‌تواند تاثیراتی در سطح داخل کشور داشته باشد، بلکه می‌تواند تغییردهنده مناسبات منطقه‌ای و ژئوپلیتیکی نیز باشد. این اثرگذاری نیز تابعی از مولفه‌های قدرت است که در پایتخت می‌تواند وجود داشته باشد. براین اساس رصد و ارزیابی مفهوم سرمایه اجتماعی در ایران با محوریت و مرکزیت پایتخت می‌تواند شناخت دقیق‌تری از آینده کشور را در اختیار پژوهشگران و کارشناسان قرار دهد.

۶. قدرتدانی

برخود لازم می‌دانم از تمام کسانی که در نگارش این مقاله مرا یاری کرده اند تشکر و سپاسگزاری کنم. به طور ویژه از برادر عزیزم جناب آقای دکتر مجید بهستانی که در کارهای علمی و شخصی همواره مرا از ارشادات مشفقانه خود بهره‌مند می‌کردند تشکر می‌نمایم. همچنین از مرکز افکارسنجی ایسپا نیز جهت انجام کارهای جمع‌آوری و تحلیل داده قدرتدانی می‌شود.

References

1. Abdul Baqi, A.M; Dalawi, M; Ebrahimi, A.Q (2007). Development of social capital in the shadow of trust, Social Capital Conference. **[In Persian]**
2. Ahmadi, L (2004). Social capital and its evaluation indicators, Master's degree, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran. **[In Persian]**
3. Ahmadi, M, Shapoorabadi, A (2007). Investigating social capital in Iran and its role and position in the country's development process, Social Capital Conference. **[In Persian]**
4. Ahmadipour, Z; valigholizadeh, A (2009). Study and analysis of the main factors of relocation of capitals with emphasis on the choice of Ankara as the capital of Turkey. Geography, New Era, Seventh Year, No. 22. **[In Persian]**
5. Akbari, A (2004). The Role of Social Capital on Participation: Investigating the effect of social capital on socio-political participation (Case study of Farsing village of Songhar city functions), Master's degree, Faculty of Social Sciences, University of Tehran. **[In Persian]**
6. Alvani, M, Shirvani, A (2006). Social capital (Concepts, theories and applications), Esfahan, Mani Publications. **[In Persian]**
7. Babajani, A (2007). Promotion of social capital, the foundation of dynamic development of rural areas (Challenges and solutions), Social Capital Conference. **[In Persian]**
8. Bourdieu, p. (1986). the forms of capital. "In handbook of theory and research for the sociology of education", ed. JG Richardson, pp.241-58.n, New York: Greenwood.
9. Cohen, D.; Prusak. L (2001). In Good Company: How Social Capital Make Organizations Work In.
10. Coleman, J (1988). "social capital in the creation of human capital" American journal of sociology, 94 (supplement): s95-s120.
11. Coleman, J. S. (1990). "Foundations of Social Theory". Cambridge, MA: Harvard University Press.
12. Emadi, A (2011). Investigating the relationship between the use of social networking sites and social capital (Case study: Students of Shahid Beheshti University), Master's degree, Faculty of Management and Accounting, Shahid Beheshti University. **[In Persian]**
13. Fukuyama, F (1942). The end of order, Translator: Ghulam Abbas Tavassoli, Tehran, The story of the new pen (2006). **[In Persian]**
14. Gar, T (1998). Why do Humans Rebel, Tehran, Research Institute for Strategic Studies. **[In Persian]**
15. Golabi, F (2004). The role of social trust in development with emphasis on the performance and role of Islamic councils (Case study of East Azerbaijan),

- Masters Degree, Faculty of Social Sciences, University of Tehran.**[In Persian]**
16. Imani jajarmi, H (2001). Social capital and urban management, Tehran: Journal of Urban Management, number 7.**[In Persian]**
  17. Jafari, R (2006). Investigating the Relationship between Social Capital and Political Participation among University Students in Tehran, Master's degree, Faculty of Economics and Political Science, Shahid Beheshti University.**[In Persian]**
  18. Khoshfar, G.R; Salehi, S (2007). Social capital and environmental behaviors in Iran, Case Study:Provinces of Gilan, Mazandaran and Golestan, From the collection of articles of the Social Capital Conference.**[In Persian]**
  19. Mottaghi Dastnaei, A; Lotfi, H ; Sadeghi, M (2014). Dimensions of political geography, location and transfer of the capital in Iran. Quarterly Journal of Planning Logics, forth year, Issue 16.**[In Persian]**
  20. Nye, J.S; et al (2010). Decline of Soft Power (People, State and Trust), Translate by Mirtorabi.S. Published by Imam Sadegh University Press, Tehran.**[In Persian]**
  21. Ounagh, N (2005). Investigating the relationship between social capital and quality of life(A case study of the city of Gonbad Kavous), Master's degree, Faculty of Social Sciences, University of Tehran.**[In Persian]**
  22. Putnam, R (2001). Making Democracy work(Italian experience and lessons for countries in transition), Tehran, Salam newspaper.**[In Persian]**
  23. Putnam, R. D. (1993). "the prosperous community – social capital and public life" the American prospective-13:35-42.
  24. Putnam, R.D (2000). Bowling Alone; The collapse and revival of American community, Simon and Schuster, New York.
  25. Putnam, R. D (2001). "Social capital: Measurement and consequences", Isuma vol.2.
  26. Rafipour, F (1994). Trust and anomie or social turmoil, Research on the potential of anomie in Tehran, Quoted from Afsaneh Kamali.**[In Persian]**
  27. Rajabzadeh, A (2003). Iranian cultural behaviors, Ministry of Culture and Islamic Guidance, Office of National Plans.**[In Persian]**
  28. Salehi, A (2010), Citizens' social capital and good urban governance(Case study: Paveh city), Master's degree, Faculty of Social Sciences, University of Tehran.**[In Persian]**
  29. Sharepour, M (2004). Social capital: Definitions, dimensions and consequences, Tehran.**[In Persian]**
  30. Shojaei Baghini, M.M (2008). Conceptual foundations of social capital, Tehran, Research Institute for Cultural and Social Studies.**[In Persian]**

31. Soleimani, M (2008). Measuring the effects of social capital on economic growth in the Islamic Republic of Iran, Master's degree, Faculty of Economics, Imam Sadegh University. **[In Persian]**
32. Soltani, T; Jamali, M (2007). Investigating the Relationship between Social Capital and Mental Health: Students of the Faculty of Social Sciences, Shiraz University, Presented at the Social Capital Conference. **[In Persian]**
33. Tajbakhsh, K (2003). Investigating the role of social capital in the efficiency of local councils in Iran, Ministry of Interior, Fars Governorate, Office of Social Affairs and Councils. **[In Persian]**
34. Vilanova; Josa (2003). Department of Industrial Engineering and Management. Tampere University of Technology.

